

УДК 342.731

ПРАВОВИЙ СТАТУС І СПЕЦИФІКА ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВИХ КАПЕЛАНІВ У США ЗА МАТЕРІАЛАМИ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Корольова В. В.

к.ю.н., доцент, доцент кафедри державно-правових дисциплін, ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, вул. Табірна, 30-32, 03113, Україна, тел.: (044) 455-57-12, e-mail.: ViktoriyaV:@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2998-6144>

Ващук М. М.

аспірант, ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»,
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, 03113, Україна
тел.: (097)-939-34-93, e-mail: 4ek1st2014@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5728-947X>

LEGAL STATUS AND SPECIFICS OF MILITARY CHAPLAINS IN THE UNITED STATES BASED ON CASE LAW

Koroleva V.

Ph.D. in Law, Associate Professor, Department of State and Legal Disciplines,
«KROK»University, Kyiv, st. Tabirna, 30-32, 03113, Ukraine,
tel.: (044) 455-57-12, e-mail.:ViktoriyaV:@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2998-6144>

Vashchuk M.

Post-graduate student, «KROK» University, Kyiv, st. Tabirna, 30-32, 03113, Ukraine,
tel.: (097)-939-34-93, e-mail: 4ek1st2014@gmail.com,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5728-947X>

Анотація. У статті 35 Конституції України проголошується, що кожен військовослужбовець має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культу та ритуальні обряди, вести релігійну діяльність. В умовах наявних бойових дій на сході України ще більше актуалізували проблематику впровадження інституту військового капеланства (священства) у Збройних силах України та інших військових формуваннях. Аналіз різних світових моделей капеланської служби і видів координації між церквою та військовими формуваннями держави може бути успішно використаний в Україні з обов'язковим урахуванням ментальності й історичного розвитку українського народу. Варто відштовхуватися від духовних традицій, а також досвіду, отриманого під час бойових дій на сході держави. У статті проаналізовано низку судових справ США з питань військового капеланства. Зроблено висновок про те, що згідно з американською судовою практикою, військове капеланство не суперечить Конституції США до тих пір, поки воно надає можливість реалізовувати право на свободу віросповідання тим, хто в іншому разі був би позбавлений доступу до релігійних послуг. Судова практика відображає у собі специфічні особливості становлення інституту військового капеланства на території країни як обов'язкової гарантії свободи віросповідання військовослужбовців. Вивчення американського досвіду правового регулювання статусу та діяльності військових капеланів за матеріалами судової практики дозволило зробити висновок, що судові рішення можна поділити за предметною ознакою на групи: 1) принципова конституційна можливість і обґрунтованість існування та функціонування капеланства у Збройних силах; 2) питання відповідності Конституції США капеланства, фінансування якого здійснюється коштом державного бюджету; 3) проблеми та специфіка найму і трудових (службових) правовідносин з військовими капеланами, а також питання законності звільнення військового капелана; 4) питання збереження релігійної таємниці; 5) дискримінація деяких конфесій при наданні переваг іншим конфесіям у Збройних силах; 6) питання обмежень окремих прав військових капеланів, виходячи з інтересів військової служби.

Ключові слова: військовий капелан, душпастирська опіка, правовий статус капелана, американська модель капеланської служби, судова практика.

Формула: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 21.

Annotation. Article 35 of the Constitution of Ukraine declares that every serviceman has the right to freedom of thought and religion. This right includes the freedom to profess any religion or not to practice any religion, to perform religious cults and ritual rites individually or collectively, and to conduct religious activities. In the conditions of the existing hostilities in the East of Ukraine, the issue of introducing the institute of military chaplaincy (priesthood) in the Armed Forces of Ukraine and other military formations became even more relevant. The analysis of different world models of chaplaincy and types of coordination between the church and the military formations of the state can be successfully used in Ukraine, taking into account the mentality and historical development of the Ukrainian people. Start from the spiritual traditions, as well as the experience gained during the fighting in the east of the country. The article analyzes a number of US court cases on military chaplaincy. It is concluded that, according to American jurisprudence, military chaplaincy is not unconstitutional as long as it allows those who would otherwise be denied access to religious services to exercise their right to freedom of religion. Judicial practice reflects the specific features of the establishment of the institution of military chaplaincy in the country, as a mandatory guarantee of freedom of religion for servicemen. A study of the American experience of legal regulation of the status and activities of military chaplains based on case law concluded that court decisions can be divided into groups: 1) the fundamental constitutional possibility and validity of the existence and functioning of the chaplaincy in the Armed Forces; 2) the issue of compliance with the US Constitution of the chaplaincy, which is financed from the state budget; 3) problems and specifics of employment and labor (official) legal relations with military chaplains, as well as issues of legality of dismissal of a military chaplain; 4) the issue of keeping religious secrets; 5) discrimination of certain denominations in giving preference to other denominations in the Armed Forces; 6) the issue of restrictions on certain rights of military chaplains, based on the interests of military service.

Keywords: military chaplain, pastoral care, legal status of the chaplain, American model of chaplaincy, judicial practice.

Formulas: 0; fi g.: 0; tabl.: 0, bibl.: 21.

Постановка проблеми. Наявність військово-релігійних служб у багатьох країнах і характер виконуваних ними завдань зумовлює те, що вони займаються не тільки задоволенням релігійних потреб, але й уведені в систему ідеологічно-психологічного впливу на весь особовий склад, незалежно від світоглядної орієнтації кожного військового. Релігійне виховання є складовою системи бойової й морально-психологічної підготовки військовослужбовців та підпорядковане основному завданню – підтриманню високого духовно-патріотичного й бойового потенціалу військ. Це особливо важливо для України нині на шляху адаптації до стандартів НАТО.

Детальний аналіз різних світових моделей капеланської служби та видів координації між церквою і військовими формуваннями держави може бути успішно використаний в Україні з обов'язковим урахуванням вірувань, історичного досвіду та культури українського народу для забезпечення належної організації духовної опіки військовослужбовців.

Капеланська служба США є зразком для армій країн, що входять до НАТО. Загалом корпус капеланів Збройних сил США довів свою спроможність та

ефективність виконувати поставлені перед ним завдання. Душпастирська опіка над воїном здійснюється не лише в частині, а також удома через роботу з сім'ями. Навіть знаходячись у полоні, американський солдат відчуває підтримку капелана, який готував його до всіх труднощів і небезпек війни. У цьому сенсі доцільним вбачається вивчення правового забезпечення, організації та функціонування військового капеланства у США.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання про становлення інституту військового капеланства в різних країнах світу досліджували такі українські вчені, як Н. Агасв, Л. Владиченко, М. Герасименко, А. Зачепа, С. Здіорук, О. Кокун, Н. Лозінська, Ю. Решетніков, І. Пішко, С. Сьомін та інші дослідники.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми. У працях вказаних авторів розкрито ще не всі аспекти вивчення правового забезпечення, організації та функціонування інституту військових капеланів у різних країнах світу і в США зокрема.

Метою статті є вивчення американського досвіду правового регулювання статусу та діяльності військових капеланів за матеріалами судової практики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Існування інституту військового капеланства у США налічує вже понад 200 років, відколи Конгресом було затверджено нові Статути армії 29 липня 1775 року. Але остаточно американська модель капеланської служби сформувалася наприкінці Першої світової війни [1, с. 15].

Аналіз референтних документів судових органів США з питань правового статусу та діяльності військових капеланів засвідчує, що впродовж XIX-XXI століть значна частина справ розглядалася за участю військових капеланів або з питань військового капеланства. У США було створено низку судових прецедентів стосовно функціонування військового капеланства, зокрема в умовах, відмінних від тих, в яких американська модель капеланства функціонує сьогодні [2, с. 4].

З кінця 1960-х рр. деякі конфесійні групи та інші організації активно закликали до демілітаризації військового капеланства. Пропонувалося в повному обсязі ліквідувати капеланство і створити капеланську службу з приватним фінансуванням та управлінням. І попри те, що це вимагало значної участі й підтримки уряду, така служба не стала б частиною військових відомств [3, с. 218].

У 1985 році Апеляційний суд США Другого федерального апеляційного округу в своєму рішенні у справі «Каткофф проти Марша» [4] відхилив перший прямий позов, який ставить під сумнів конституційність військового капеланства у США.

Зокрема, заявник стверджував, що військове капеланство порушувало пункт Першої поправки до Конституції США про заборону встановлення державної релігії, оскільки єдине і фінансоване державою капеланство не є обов'язковим та необхідним для задоволення релігійних потреб військовослужбовців. Суд першої інстанції відмовив у задоволенні позову, але Апеляційний суд США Другого федерального апеляційного округу частково затвердив і частково скасував це рішення. Після ретельного перегляду

історії й поточної діяльності капеланів, цей судовий орган відхилив заяву позивача про те, що капеланство, фінансоване з приватних джерел, здатне достатньою мірою задовольнити релігійні потреби військовослужбовців [2, с. 7].

Таким чином, Апеляційний суд США Другого федерального апеляційного округу дійшов висновку про те, що капеланство в наявному вигляді загалом не порушує жодного положення Конституції. Проте, цей суд визнав здатність позивачів довести, що певні здійснювані капеланами процедури, зокрема проведення релігійних служб на військових базах на території країни, які можуть безперешкодно проводитися цивільними священниками, можуть порушувати пункт Першої поправки до Конституції США про заборону встановлення державної релігії. Однак заявник відмовився від подальшого перегляду справи [2, с. 7].

Апеляційний суд США Другого федерального апеляційного округу виявив, що функціонування капеланства необхідне для уникнення порушення прав військовослужбовців відповідно до положення про свободу віросповідання. Виключаючи військовослужбовців з їхніх релігійних громад, Збройні сили позбавляють їх можливості брати участь у релігійній діяльності, що може вважатися порушенням права військовослужбовців на свободу віросповідання. Капеланство дозволяє Конгресу захистити Збройні сили від відповідальності за подібне порушення релігійних свобод. Таким чином, капеланство визнається як необхідна відповідь на «умови, в яких військовослужбовці позбавлені можливості безперешкодно реалізувати своє конституційне право на свободу віросповідання» [2, с. 9].

У рішенні у цій справі Апеляційний суд США Другого федерального апеляційного округу заявив, що «бойовий дух наших солдатів, їх готовність служити й ефективність армії як інструменту для забезпечення нашої національної оборони лежать, значною мірою, на плечах військового капеланства» [5, с. 707].

Низка наступних рішень, в яких розглядалися проблеми функціонування військового капеланства, торкалася, найбільшою мірою, кадрових питань, питань надання преференцій капеланам, які сповідують певну релігію, питань, пов'язаних з найманням, підвищенням по службі та продовженням термінів служби військових капеланів. У якості прикладів таких рішень А. Лупу і Р. Таттл [2, с. 11] приводять, зокрема, рішення Апеляційного суду США округу Колумбія у справах «Вейтч проти Інгланд» від 2006 року [6], «Капеланство церков повного Євангелію проти Гордона» від 2006 року [7], «Ларсен проти Військово-морських сил США» від 2008 року [8].

Так, у рішенні Апеляційного суду США округу Колумбія у справі «Ларсен проти Військово-морських сил США» від 2008 року [8] було розглянуто ситуацію, коли три протестантські священники спробували опротестувати практику найму капеланів, усталену в Військово-морському флоті, стверджуючи про те, що вона суперечить положенням Першої поправки до Конституції США.

Священники заявили, що колишня і поточна практика приймання на службу у Військово-морський флот не відповідала конституційним вимогам. Апеляційний суд США округу Колумбія відхилив скаргу на практику, що мала місце раніше, в межах якої капеланство поділялося на три частини за релігійною ознакою, пославшись на те, що ця практика на момент подання позовної заяви вже не застосовувалася, а позивачі «не заявляли про те, що Військово-морський флот планує відновлювати оспорювану практику поділу на три частини». Проте, суд не розглянув і конституційність поточної практики, яка встановилася у Військово-морському флоті, ухваливши, що вона була конституційно допустимою формою створення умов, необхідних для задоволення релігійних потреб, згідно з Першою поправкою до Конституції США [9, с. 13].

У своєму рішенні у справі «Шкільний округ Абінгтон проти Шемпа»

від 1963 року [10] Верховний суд США визнав неконституційною практику молитов і біблійних читань у державних школах. Щодо питання про конституційність військового капеланства, ця справа становить інтерес, на думку судді Бреннана, який безпосередньо виступив проти захисту представників школи, яка заявила, що оспорювана практика створює умови, необхідні для задоволення релігійних потреб учнів. Бреннан навів приклад капеланства як допустимої форми створення таких умов, якій він протиставив читання молитов і Біблії в школі.

Він вказав на декілька особливостей військового капеланства, що спростовують думку про його неконституційність. По-перше, капеланство дозволяє розв'язувати проблеми, що є перешкодою на шляху реалізації свободи віросповідання військовослужбовцями, пов'язані з їх ізоляцією від стандартних можливостей реалізації такої свободи цивільними особами. По-друге, релігійні послуги капеланів надаються тільки тим військовослужбовцям, які їх запитують. Бреннан стверджував, що шкільна практика читання молитов і Біблії не має жодної з цих характеристик. Учні державних шкіл не страждають від фізичної ізоляції від стандартних можливостей реалізації свободи віросповідання [2, с. 24-25].

У своєму рішенні у справі «Рігдон проти Перрі» від 1997 року [11] Окружний суд США округу Колумбія дійшов висновку про те, що права військового капелана на свободу вираження поглядів було порушено, коли Військово-повітряні сили позбавили його можливості в усній формі закликати командний склад звернутися до Конгресу з пропозицією переглянути законодавство про аборти.

У цьому разі військовому капеланові довелося обирати між своїми релігійними переконаннями, які вимагали від нього відкрито протистояти абортам, і внутрішніми нормами свого роботодавця, які вимагали від нього посісти нейтральну

позицію в політичних питаннях [12, с. 234].

Окрім того, в цьому рішенні Окружний суд США округу Колумбія провів відмінності між військовими капеланами, які є представниками релігійних організацій, та представниками військової влади, вважаючи, що коли військовий капелан діє як представник релігії, він не може діяти одночасно як представник Збройних сил.

Окружний суд США округу Колумбія пояснив, що «військові капелани, насправді, можуть спілкуватися зі своїми парафіянами винятково у своїй релігійній якості, незалежно від того, чи мають вони офіційний статус службовців Збройних сил». Як пише Е. Стайнер, попри те, що цей суд безпосередньо не вказав на непублічний характер промов, вимовлених військовим капеланом як виразником тієї чи тієї релігійної течії під час відповідних виступів, за змістом Першої поправки до Конституції США, це впливає з мотивувальної частини цього рішення [12, с. 234-235].

Стосовно дослідження судами питання про конфіденційність спілкування військового капелана з особою, яка звернулася до нього за консультацією, С. Купер наводить такий приклад із судової військової практики США. Першою і найважливішою справою було рішення Суду Армії США з питань військового перегляду в справі «Сполучені Штати проти Морено» [13].

Фактичні обставини справи були такі: одружений військовослужбовець Сухопутних військ застрелив свою коханку, з якою зраджував дружині. Морено довірив свою історію військовому капеланові частини, а той, у свою чергу, надав свідчення правоохоронним органам без згоди військовослужбовця, якого він сповідував. Це призвело до винесення обвинувального вироку трибуналу першої інстанції. Суд Армії США з питань військового перегляду розглянув апеляцію Морено на предмет відповідності критеріям конфіденційності спілкування військового капелана з особою, яка

звернулася до нього за консультацією, що призвело до виключення показань військового капелана зі справи й скасування вироку на підставі наявності порушення таємниці сповіді між священником і сповідальником [14, с. 129].

У рішенні цієї справи Суд Армії США з питань військового перегляду дійшов висновку про те, що для визнання таємниці спілкування між душпастирем і військовослужбовцем-сповідальником, вона має відповідати таким трьом критеріям:

- спілкування має здійснюватися як дія в межах відправлення релігійного обряду;

- повідомлення має бути передано сповідальником священникові, який діє в ролі духовного наставника, або його офіційному помічникові;

- має передбачатися, що повідомлення, передане сповідальником військовому капелану, є конфіденційним [14, с. 129].

Суд у кримінальних апеляціях Військово-морського корпусу США в рішенні у справі «Сполучені Штати проти Ішема» в 1998 році також розглядав схожу ситуацію. Згідно з фактичними обставинами справи, службовець зізнався військовому капеланові в бажанні завдати шкоди своїм товаришам по службі. Військовий капелан у відповідь повідомив, що буде змушений розголосити цю інформацію, якщо він вважатиме це за необхідне, з чим сповідальник погодився.

Суд визнав допустимим таке розголошення, однак, беручи до уваги матеріали справи «Сполучені Штати проти Морено» і визначення поняття конфіденційного повідомлення військовому капелану відповідно до встановлених норм, постановив, що свідчення військового капелана в цьому разі не підлягають прийняттю судом.

Суд у кримінальних апеляціях Військово-морського корпусу США пояснив це рішення тим, що дозвіл використання в межах процесу у військовому трибуналі показань військового капелана призведе до значного

зниження ефективності службовців капеланської служби. Капелани військово-морського флоту відіграють надзвичайно важливу роль. Окрім того, суд зазначив, що для належного виконання своїх функцій щодо забезпечення духовного і морального наставництва, підтримки в часи особистих кризових ситуацій, військовим капеланам необхідно розвивати й підтримувати довіру в очах тих, кому вони служать [14, с. 129-130].

У своєму рішенні у цій справі Суд з кримінальних апеляцій Військово-морського корпусу США пояснив, що якщо дотримано всі три критерії, викладені в рішенні Суду Армії США з питань військового перегляду в справі «Сполучені Штати проти Морено», то таємниця спілкування між священником і сповідальником є «абсолютною», тобто ніщо не може примусити до її розголошення [14, с. 129-150].

Варто звернутися також до такого важливого аспекту, що стосується військового капеланства в контексті Першої поправки до Конституції США (в частині, пов'язаній з питаннями релігії). Зокрема, з огляду на участь держави в забезпеченні й управлінні діяльністю військових капеланів, можна зазначити існування певних суперечливих аспектів у тексті пункту Першої поправки до Конституції США про заборону встановлення державної релігії [2, с. 3]. Деякою мірою безпосереднє державне фінансування релігійних програм і діяльності військових священників може суперечити положенням про заборону встановлення державної релігії.

Проте, відсутність військових капеланів у Збройних силах позбавить військовослужбовців можливості реалізувати своє право на свободу віросповідання, а тому необхідним є досягнення балансу між цими двома аспектами [15, с. 2].

Щоб кожен військовослужбовець мав можливість реалізувати своє право на свободу віросповідання, військові капелани повинні призначатися практично в усі підрозділи. Водночас призначення

військових капеланів з метою задоволення конституційних прав військовослужбовців не вважається доцільним у підрозділах, які не беруть участі в бойових діях і мають достатній доступ до релігійних ресурсів, оскільки військовослужбовцям цих підрозділів нічого не перешкоджає реалізувати свободу віросповідання [16, с. 275].

Вказана проблема неодноразово ставала предметом уваги американських судових органів. А. Лупу і Р. Таттл виокремлюють такі ключові віхи процесу її розв'язання, а також прецеденти, до яких судові органи звертаються при розгляді відповідних справ і які становлять основу функціонування військового капеланства та забезпечення його діяльності державою [2, с. 20]:

- по-перше, рішенням у справі «Марш проти Чемберса» від 5 липня 1983 року [17] Верховний суд США визнав конституційність посади капелана в штаті Небраска;

- по-друге, в рішеннях Верховного суду США у справах «Еверсон проти Ради з освіти» від 1947 року [18], «Лемон проти Курцман» від 1971 року [19], «Егостіні проти Фелтона» від 1997 року [20] розглядалося питання про допустимість державного фінансування релігії загалом і про державну підтримку релігійних організацій; з цих рішень використовуються різні критерії, розроблені Верховним судом США для визначення того, коли урядова підтримка релігійних організацій стає неприпустимою;

- по-третє, рішення, що стосуються допустимості демонстрації державою релігійних символів з погляду Конституції (як приклад, наводиться рішення Верховного суду США у справі «Лінч проти Доннеллі» [21]).

Загалом, згідно з американською судовою практикою, військове капеланство не суперечить Конституції США до тих пір, поки воно надає можливість реалізувати право на свободу віросповідання тим, хто в іншому разі був би позбавлений доступу до

релігійних послуг. Через те, що військові обов'язки, призначення та накази перешкоджають доступу деяких військовослужбовців до релігійних ресурсів, їх право на свободу віросповідання вимагає від держави вживання заходів для усунення цих перешкод. Держава виконує цей обов'язок, надаючи військовослужбовцям військових капеланів [16, с. 247].

Виявлені в процесі дослідження судові рішення можна розподілити на предметній основі за такими групами: 1) принципова конституційна можливість і обґрунтованість існування та функціонування капеланства у Збройних силах; 2) питання відповідності Конституції США капеланства, фінансування якого здійснюється коштом державного бюджету; 3) проблеми та специфіка найму і трудових (службових) правовідносин з військовими капеланами, а також питання законності звільнення

військового капелана; 4) питання збереження релігійної таємниці; 5) дискримінація деяких конфесій при наданні переваг іншим конфесіям у Збройних силах; 6) питання обмежень окремих прав військових капеланів, виходячи з інтересів військової служби.

Висновки. Отже, проведений аналіз американської судової практики дозволив простежити певні особливості становлення інституту військового капеланства у США як найважливішої гарантії конституційної свободи віросповідання американських військовослужбовців. Порушені в дослідженні найскладніші питання правової природи військових капеланів, їх конституційно зумовлених функцій, особливостей організації та функціонування на прикладі досвіду США покликані допомогти у створенні наукової основи для розробки законодавства України в цій сфері.

Література:

1. Ващук М. М. Теоретико-правові аспекти інституціоналізації військового капеланства: досвід України та США. *Модернізація законодавства та правозастосування: вимоги часу: збірник матеріалів Міжнародної юридичної науково-практичної конференції «Актуальна юриспруденція»*. Київ. 6 грудня 2018 року. Тези наукових доповідей. К.: Видавничий дім «АртЕк». 2018. С. 15-18.
2. Lupu I.C. Instruments of Accommodation: The Military Chaplaincy and the Constitution. *West Virginia Law Review*. 2007. Vol. 110. 106 p.
3. Cavanaugh Jr. United States Military Chaplaincy Program: Another Seam in the Fabric of Our Society. *Jr. Cavanaugh. Notre Dame Law Review*. 1983. Vol. 59. P. 181-223.
4. *Katcoff v. Marsh*. Decision of the United States Court of Appeals, Second Circuit, № 755 F.2d 223 of 1985. URL: <http://surl.li/nqeq> (дата звернення 11.08.2019)
5. Waggoner E. Taking Religion Seriously in the US Military: The Chaplaincy as a National Strategic Asset. *Journal of the American Academy of Religion*. 2014. Vol. 82. № 3. P. 702-735.
6. Case «Veitch v. England». Decision of the U.S. Court of Appeals for the District of Columbia Circuit № 471 F.3d 124 of 2006. URL: <http://surl.li/nqer> (дата звернення 11.08.2019)
7. Case «Chaplaincy of Full Gospel Churches v. England» / Decision of the U.S. Court of Appeals for the District of Columbia Circuit № 454 F.3d 290 (D.C. Cir. 2006) of 2006. URL: <http://surl.li/nqex>
8. Case «Larsen v. U.S. Navy». Decision of the U.S. Court of Appeals for the District of Columbia Circuit № 07-5196 of 2008. URL: <https://caselaw.findlaw.com/us-dc-circuit/1381671.html> (дата звернення 13.08.2019)
9. Mason R. Military Personnel and Freedom of Religious Expression: Selected Legal Issues. *CRS Report for Congress*. 2010. 17 p.
10. Case «School District of Abington Township v. Schempp». Decision of the U.S. Supreme Court № 374 U.S. 203 (1963) of 1963. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/374/203/> (дата звернення 13.08.2019)
11. Case «Rigdon v. Perry». Decision of the U.S. District Court for the District of Columbia № 962 F. Supp. 150 (D.D.C. 1997) of 1997. URL: <http://surl.li/nqeo> (дата звернення 13.08.2019)
12. Stiner E. The Diminishing Free Speech Rights of Military Chaplains in the Aftermath of Repealing Don't Ask Don't Tell. *University of Miami National Security and Armed Conflict Law Review*. 2010. Vol. 1. P. 227-263.
13. Case «United States v. Moreno». Decision of the U.S. Army Court of Military Review № 20 M.J., 623 (A.C.M.R. 1985) of 1985. URL: <https://www.loc.gov> (дата звернення 13.08.2019)
14. Cooper S.D. Chaplains Caught in the Middle: The Military's Absolute Penitent-Clergy Privilege Meets State Mandatory Child Abuse Reporting Laws. *Naval Law Review*. 2002. Vol. 49. P. 121-150.
15. Benjamin M.J. Justice, Justice Shall You Pursue: Legal Analysis of Religion Issues in the Army. *Army Lawyer*. 1998, November. P. 1-91.

16. Wilkerson M.H. Picking Up Where Katcoff Left Off: Developing a Framework for a Constitutional Military Chaplaincy. *Oklahoma Law Review*. 2013. Vol. 66. P. 245-286.
17. Case «Marsh v. Chambers». Decision of the U.S. Supreme Court № 463 U.S. 783 (1983) of July 5, 1983. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/463/783/> (дата звернення 13.08.2019)
18. Case «Everson v. Board of Education». Decision of the U.S. Supreme Court № 330 U.S. 1 (1947) of 1947. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/330/1/> (дата звернення 13.08.2019)
19. Case «Lemon v. Kurtzman». Decision of the U.S. Supreme Court № 403 U.S. 602 (1971) of 1971. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/403/602/> (дата звернення 13.08.2019)
20. Case «Agostini v. Felton». Decision of the U.S. Supreme Court № 521 U.S. 203 (1997) of 1997. URL: <http://surl.li/nqez> (дата звернення 13.08.2019)
21. Case «Lynch v. Donnelly». Decision of the U.S. Supreme Court № 465 U.S. 668 (1984) of 1984.

Reference

1. Vashchuk M.M. (2018), “Theoretical and legal aspects of the institutionalization of military chaplaincy: the experience of Ukraine and the United States”. *Modernizatsiia zakonodavstva ta pravozastosyvanii: vimogy zasy* [Modernization of legislation and law enforcement: the requirements of the time], mizhnarodna naukova konferentsiia [international scientific conference], Kyiv, Ukraine.
2. Lupu I.C. (2007), “Instruments of Accommodation: The Military Chaplaincy and the Constitution”, *West Virginia Law Review*, Vol. P.110. 106.
3. Cavanaugh Jr. (1983), “United States Military Chaplaincy Program: Another Seam in the Fabric of Our Society. Jr. Cavanaugh”. *Notre Dame Law Review*. Vol. 59. P. 181-223.
4. Katcoff v. Marsh. (1985), “Decision of the United States Court of Appeals, Second Circuit”, available at: <https://law.resource.org/pub/us/case/reporter/F2/755/755.F2d.223.84-6184.352.html> (Accessed 13 August 2019)
5. Waggoner E. (2014), “Taking Religion Seriously in the US Military: The Chaplaincy as a National Strategic Asset”. *Journal of the American Academy of Religion*. Vol. 82. № 3. P. 702-735.
6. “Case «Veitch v. England». Decision of the U.S. Court of Appeals for the District of Columbia Circuit № 471” F.3d 124 of 2006. available at: <https://www.courtlistener.com/opinion/186784/veitch-d-philip-v-england-gordon-r/> (Accessed 12 August 2019)
7. “Case «Chaplaincy of Full Gospel Churches v. England» / Decision of the U.S. Court of Appeals for the District of Columbia Circuit № 454” F.3d 290 (D.C. Cir. 2006) of 2006. available at: <https://law.justia.com/cases/federal/appellate-courts/F3/454/290/489653/> (Accessed 12 August 2019)
8. “Case «Larsen v. U.S. Navy». Decision of the U.S. Court of Appeals for the District of Columbia Circuit № 07-5196” of 2008. available at: <https://caselaw.findlaw.com/us-dc-circuit/1381671.html> (Accessed 12 August 2019)
9. Mason R. (2010), “Military Personnel and Freedom of Religious Expression: Selected Legal Issues”. *CRS Report for Congress*. 2010. 17 p.
10. “Case «School District of Abington Township v. Schempp». Decision of the U.S. Supreme Court № 374 U.S. 203 (1963) of 1963”. available at: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/374/203/> (Accessed 13 August 2019)
11. “Case «Rigdon v. Perry». Decision of the U.S. District Court for the District of Columbia № 962 F. Supp. 150 (D.D.C. 1997) of 1997”. available at: <http://surl.li/nqeo> (Accessed 13 August 2019)
12. Stiner E. (2010), “The Diminishing Free Speech Rights of Military Chaplains in the Aftermath of Repealing Don’t Ask Don’t Tell”. *University of Miami National Security and Armed Conflict Law Review*. Vol. 1. P. 227-263.
13. “Case «United States v. Moreno». Decision of the U.S. Army Court of Military Review № 20 M.J., 623 (A.C.M.R. 1985) of 1985”. available at: <https://www.loc.gov/> (Accessed 13 August 2019)
14. Cooper S.D. (2002), “Chaplains Caught in the Middle: The Military’s Absolute Penitent-Clergy Privilege Meets State Mandatory Child Abuse Reporting Laws. *Naval Law Review*». Vol. 49. P. 121-150.
15. Benjamin M.J. (1998), “Justice, Justice Shall You Pursue: Legal Analysis of Religion Issues in the Army. *Army Lawyer*”, November. P. 1-91.
16. Wilkerson M.H. (2013), “Picking Up Where Katcoff Left Off: Developing a Framework for a Constitutional Military Chaplaincy. *Oklahoma Law Review*”. Vol. 66. P. 245-286.
17. “Case «Marsh v. Chambers». Decision of the U.S. Supreme Court № 463 U.S. 783 (1983) of July 5, 1983”. available at: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/463/783/> (Accessed 13 August 2019)
18. “Case «Everson v. Board of Education». Decision of the U.S. Supreme Court № 330 U.S. 1 (1947) of 1947”. available at: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/330/1/> (Accessed 13 August 2019)
19. “Case «Lemon v. Kurtzman». Decision of the U.S. Supreme Court № 403 U.S. 602 (1971) of 1971”. available at: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/403/602/> (Accessed 13 August 2019)
20. “Case «Agostini v. Felton». Decision of the U.S. Supreme Court № 521 U.S. 203 (1997) of 1997”. available at: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/521/203/> (Accessed 13 August 2019)
21. “Case «Lynch v. Donnelly». Decision of the U.S. Supreme Court № 465 U.S. 668 (1984) of 1984”. available at: <https://www.oyez.org/cases/1983/82-1256> (Accessed 13 August 2019)

Стаття надійшла до редакції 16.08.2019 року